

**Vitimir Belaj – Juraj Belaj, *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije*,
Zagreb: Ibis grafika / Institut za arheologiju / Matica hrvatska, 2014., 484 str.**

Etnolog Vitimir Belaj i arheolog Juraj Belaj, otac i sin, zajedničkim su snagama sastavili zanimljivu publikaciju koja nam otkriva kako su slavenski doseljenici nakon doseljenja na neki novi teritorij, a u ovome su slučaju to hrvatske zemlje, označili prostor. Bilo je potrebno da u novostečeni prostor unesu svoje mitološke priče i bogove kako bi onda mogli obavljati religijske obrede. Autori su slijedili pristup slovenskoga arheologa Andreja Pleterškoga, ujedno i recenzenta ove knjige, koji je zamijetio da se u krajoliku mogu utvrditi po tri točke namijenjene trima povezanim božanstvima, razmještene po posebnom obrascu na kojem onda čine jednu prostornu cjelinu, jedan sveti trokut.

Na samome se početku knjige nalazi sažetak teme na jednoj stranici, zatim slijede dva predgovora, po jedan od svakoga autora, te upute čitatelju za lakše snalaženje kroz tu opsežnu knjigu.

Prvi je dio knjige nazvan „Pripravna poglavlja“ (3-122). Taj dio služi upoznavanju čitatelja s materijom, što će im omogućiti lakše razumijevanje srži knjige. Na prvih šezdesetak stranica, u dijelu nazvanom „Na što se moramo podsjetiti prije nego što predemo na glavnu temu“ (7-66), autori su se posvetili našim precima i razvoju njihovih religijskih spoznaja i vjerovanja, od Praindoeuroljana do Praslavena. U tim je predcivilizacijskim vremenima čovjek imao drukčije poimanje svijeta oko sebe, nije težio dogmama, tako da nije bilo razlika između vjerovanja i znanja. Zatim opisuju religiju i svjetonazor praindoeuropskih jezičnih predaka. Posebna se pozornost posvećuje tročlanim religijskim strukturama u kojima su smješteni praindoeuropski Bog-otac, Majka i njihov zmijoliki protivnik Zavidnik. Brojne mitološke priče nose u sebi simboliku broja tri, kao npr. tri brata, Zeus, Posejdon i Had, povezani s prostornom trodiobom Kozmosa, ili tri Noina sina iz Staroga zavjeta, od kojih su proizašli svi narodi svijeta, ili pak hinduistička predodžba o Trimurti, trojstvu bogova. Praslavenski sustav bogova također poznaje bogove koji su smješteni u trokut. Gromovnik Perun predstavlja sile reda, dok je njegov suparnik Veles kao bog podzemlja predstavnik nereda. Između njih nalazi se Mokoš koja je Perunova žena i Velesova ljubavnica. Pola dana ili godine provodi kod Peruna, a pola kod Velesa. Drugi božanski par oko kojega se vrti slavenska mitologija predstavljaju Jarilo/Juraj i Mara/

Morana, čiji životni put od rođenja do smrti prati tijekom godine. Njihova veza osigurava rodost cijeloj prirodi.

„Mit u prostoru“ (67–122) naziv je druge polovice prvoga dijela knjige, u kojoj autori prikazuju kako je teklo slavensko zaposjedanje novoga prostora. Naime, pri doseljavanju na novi teritorij trebalo ga je nostrificirati, učiniti ga prikladnim za prikazivanje mitoloških priča i održavanje religijskih obreda. Tako su pojedina mjesta postala svetima. Na tim se mjestima ili odvija neki mitski događaj, primjerice borba između Peruna i Velesa, ili na tom mjestu obitava sam bog.

Nakon toga na red dolaze tročlane prostorne strukture koje se nazivaju i svetim trokutima. Te tri točke u prostoru nisu tek tako odabrane, one imaju neke svoje zakonitosti po kojima ih određujemo. U taj je trokut obično upisan mit o sukobu između gromovnika Peruna i njegova neprijatelja Velesa, vladara podzemnoga svijeta. Ta se dvojica bogova bore za naklonost boginje Mokoš, koja predstavlja Sunce. Zato jedan od kutova trokuta uvijek ima oko 23° , što predstavlja razmak između najviših točaka putanje Sunca na dan solsticija i ekvinočija, a što pak asocira na to da je Mokoš/Sunce pola godine, ljeti, bliže Perunu, a u hladnijoj polovici godine bliže Velesu. Isto je tako uobičajeno da su dvije duže stranice u odnosu $1 : 1,41$ ($\sqrt{2}$). Najduža stranica uglavnom povezuje točke Velesa i Peruna, dok manje stranice povezuju njih dvojicu s Mokoši. Perunova je točka obično na povišenom mjestu, na vrhu, na nekom reprezentativnom mjestu, dok je Mokošina uz vodu, a Velesova se nalazi uz kakve oštre stijene ili uz blatno i močvarno područje. Između Perunove i Velesove točke nalazi se voda koja simbolizira granicu između nadzemnoga i podzemnoga svijeta. Autori smatraju da su trokuti kojima su dvije dulje stranice u suodnosu $1 : 1,41$ plemenski, odnosno da su korišteni za potrebe neke veće, plemenske zajednice. Drugi trokuti, oni koji prikazuju mit o Jarilu i Morani, nikada nemaju odnos dviju duljih stranica $1 : 1,41$. Ti se manji trokuti s obzirom na božanstva vegetacije koja prikazuju smatraju seljačkim trokutima, kojima su se za svoje potrebe koristile manje seljačke zajednice.

Autori su na kraju prvoga dijela knjige pojasnili i koja je uloga i značaj arheologije pri otkrivanju tročlanih prostornih struktura. Veoma su brojni toponimi čija imena sugeriraju moguća sveta mjesta, a kristijanizacijom su mnoga mjesta samo promijenila ime pa su tako na Perunovo mjesto mogli doći sv. Vid ili sv. Ilija, Mokošino mjesto najčešće bi zauzela Djevica Marija,

a Velesovo mjesto zauzimali su sv. Juraj i sv. Mihovil. Upravo je zato vrlo važno utvrditi kada je neka crkvice izgrađena, kako ne bi ime sveca istraživače odvelo na krivi put. U ovome se dijelu knjige donosi i kronološki pregled objavljenih radova koji se bave proučavanjem svetih tročlanih struktura u Hrvatskoj.

Drugi dio knjige, „Svete tročlane prostorne strukture uočene kod Hrvata“ (123-410), obrađuje dosad otkrivene svete trokute na području Hrvatske. Prvi su na redu ivanečki i lepoglavski trokut te belska crta, a zatim se obrađuje liburnijski sustav trokuta. Slijede žrnovnički i podstranski trokuti, a nakon toga se autori posvećuju paškom trokutu. Potom su na redu martinbreški i brckovljanski trokuti kod Dugoga Sela pa se opet vraćaju u Dalmaciju u potrazi za strukturama kod Vodica i na Pelješcu. Dalje ih je istraživanje vodilo u potragu za zagrebačkim trokutom pa se onda bave dvama trokutima u Lici, ogulinskim i trokutom kod Oštarija. U zapadnoj Slavoniji nalaze se trokuti na Pšunju i Papuku, dok je nakon toga na redu analiza mogućega solinskog trokuta, pa udvostručenoga trokuta u Prekodravlju te trokuta u Biskupiji kod Knina. Slijede pokrovnički trokut i dva kaštelanska trokuta, velikonedeljski, koji je dijelom u Sloveniji, te krakovski trokut kod Vrbovca. Nekoliko je narednih stranica posvećeno velikom međimurskom (panonskom) trokutu, koji bi predstavljao nekakav državni trokut s obzirom na to da mu se točke nalaze na velikoj udaljenosti u tri različite države. Na kraju ovoga dijela autori se ukratko posvećuju strukturama izvan teme i tročlanim prostornim strukturama izvan Hrvatske, a donose i tablični pregled dosad utvrđenih ili pretpostavljenih svetih tročlanih struktura u Hrvatskoj.

U poglavlju „Liburnijski sustav trokuta“ (157-181) autori obrađuju nekoliko prostornih struktura na području Liburnije i središnje Istre. Tom ih je području privukao vrh Perun iznad Mošćenica za koji se otkrilo da je jedna od točaka velikoga plemenskoga liburnijskog trokuta i manjega brsečkog trokuta. Autori su zaključili da vrh Perun s Mokošinom točkom na rtu kod Volosoga i Velesovom točkom kod stare župne crkve na Trsatu posvećene sv. Jurju tvore jedan plemenski trokut sa skoro idealnim proporcijama. Pretpostavili su da se iz toga trokuta mogu iščitati dvije mitološke priče, boj Peruna s Velesom i bijeg Jarila iz Velesova zatočeništva. Naime, na tome se području, posebno na padinama Učke, mogu pronaći brojni toponimi koji možda vuku svoje podrijetlo iz slavenskih mitoloških priča. Autore je neko

vrijeme mučila pretpostavka o podrijetlu imena Volosko, ali su na kraju odbacili teoriju o tome da Volosko ima veze s Velesom.

Vrh Perun jedna je od točaka i u manjem brsečkom trokutu. Druge su dvije točke toponimi Gradec i Sv. Jelena kod Brseča. Taj trokut nema odnos stranica 1 : 1,41, stoga je vjerojatno stvoren za potrebe male zajednice. Autori su se osvrnuli na ulogu sv. Jelene, koja se ne pojavljuje često kao zamjena za pretkršćanska božanstva. Nevezano za trokutne strukture, autori su posvetili nekoliko riječi plominskom reljefu koji prikazuje, ovisno o interpretaciji, rimskoga boga Silvana ili slavenskoga Jarila, koji je s vremenom postao sv. Juraj.

Lokalitet Perunčevac ili Peruncovac u blizini Gračišća privukao je pozornost zbog svojega imena, a s još dvije točke, jednom u Gologoričkom Dolu i drugom kod Gologorice, odnosno kod stare crkvice koju mještani zovu Marija puli lokve, tvori sveti trokut. Autori taj trokut zbog „nepravilnoga“ odnosa među duljim stranicama smatraju seoskim. Utvrdili su i da se s vrha Perun vidi crkva sv. Vida u Gračišću, koja se nalazi u neposrednoj blizini središnjoistarskoga trokuta. Autori stoga zaključuju kako su te slavenske zajednice u Istri i Liburniji tvorile jednu teritorijalnu jedinicu.

U trećem dijelu knjige, „Zaključna razmatranja“ (413-431), autori se osvrću na neke od svojih zaključaka, kao primjerice na položaj Velesovih i Perunovih točaka u odnosu na vodu koja ih razdvaja. Zaključuju tako da ne postoji nikakvo pravilo glede Velesova položaja, koji bi prema nekim ranijim pretpostavkama trebao uvijek biti lijevo od vode. Autori na kraju donose imenik mitskih toponima uza svete tročlane prostorne strukture koje se spominju u knjizi.

Ova nas knjiga vraća u prošlost koju je vrlo teško rekonstruirati, a za koju ipak kao da se čini da svuda oko nas postoje tragovi koji nas mogu odvesti u ta skrivena i mistična vremena kada je čovjek u prostoru oko sebe prepoznavao mjesta na kojima su se odvijali događaji iz mitoloških priča koje je poznao. Autori su ovom knjigom prikazali dosad obrađivane svete tročlane prostorne strukture, no tu vjerojatno nije kraj jer zasigurno postoji još lokaliteta iza čijih se toponima kriju tragovi prošlih vremena. I to ne samo na prostoru Hrvatske već i na drugim slavenskim prostorima.

Mirjan Flego